

Nr 709

Av fru Segerstedt Wiberg och herr Sundin, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 76, angående inrättande av ett internationellt institut för freds- och konfliktforskning i Sverige.

I proposition nr 76 framlägges förslag angående inrättande av ett internationellt institut för freds- och konfliktforskning i Sverige. Förslaget bygger på utredningen SOU 1966:5 och har utarbetats inom utrikesdepartementet.

Forskningen vid institutet skall bedrivas fritt, vilket väl även får anses innebära att institutet självt skall bestämma de ämnesområden som skall studeras där. Därvid bör dock beaktas den samordning som bör ske på det nordiska planet. Man eftersträvar en bred internationell förankring för institutet. Länder med olika politiska och ekonomiska system avses bli representerade vid rekrytering av forskare och ledning för verksamheten. Utredningen säger sig ha fått belägg för att möjligheter till en sådan rekrytering finns.

Bl. a. med hänsyn till att forskare från såväl öst som väst skall knytas till institutet har det ansetts realistiskt att forskningsverksamheten i betydande omfattning inriktas på nedrustningsproblematiken. Det är sannolikt att Sverige kan erbjuda ett gott forskningsklimat för en internationell forskning av denna intrikata natur.

Eftersom fredsforskningen fått stor aktualitet i Nordiska rådet finner vi det märkligt att man i propositionen nästan helt förbigått det utredningsarbete, som utförts i rådets regi och de beslut som rådet fattat. Nordiska rådet har förutsatt en samordning mellan de internationella forskningsinsatserna i Sverige och insatserna på det nordiska planet. Det hade varit på sin plats med en utförligare presentation av det nordiska utredningsförslaget och rådets rekommendationer.

Det nordiska utredningsarbetet 1962

Vid sin tionde session antog Nordiska rådet i anledning av ett danskt regeringsförslag en rekommendation om upprättande av ett nordiskt institut för konfliktforskning. Rekommendationen (nr 15/1962) hade följande lydelse:

Nordisk Råd anbefaler regjeringene å undersøke, om det er grunnlag og behov for å opprette et nordisk institutt for konfliktforskning.

I anledning av rekommendationen tillsatte de nordiska regeringarna —

i Sverige var främst ecklesiastikminister Edenman berörd — ett utskott för utredning av frågan. Från svensk sida deltog professorn Nils Andrén och hovrättspresidenten Sture Petré i utredningen.

Utskottet framlade den 8 december 1964 sitt betänkande »Forskning af international politik» — NU 1965: 4. Utskottet konstaterade att en komité för studiet av internationell politik sedan 1959 arbetat under Nordiska kulturkommissionen och fortsatte:

Udvalget vil anbefale, at man med udgangspunkt i den allerede eksisterende komité og dens virksomhed søger udviklet et videre samarbejde.

Man foreslår, at dette videre samarbejde gennemføres i etaper. Nedenfor er angivet fire etaper. Med hensyn til etape I og II er der i udvalget enighed om, at disse snarest kan og bør etableres. Med hensyn til etape III og IV finder udvalget, at det bør overlades den under etape I foreslåede etablerede samarbejdskomité at tage stilling til disses gennemførelse.

Etape I

Etape I rummer, at der i stedet for den nuværende samarbejdskomité oprettes en udvidet Nordisk samarbejdskomité for international politik, herunder konflikt- og fredsforskning.

Udvalget finder det rimeligt, at hvert land til denne komité sender indtil 3 repræsentanter, således at komitéen bliver på højst 15 medlemmer. Repræsentanterne bør komme fra et af følgende fagområder: 1) statskundskab, international politik, samtidshistorie; 2) økonomi, sociologi, psykologi og antropologi, medens den 3. repræsentant bør kunne sendes valgfrit fra de allerede nævnte fagområder eller fra et andet relevant fagområde (f. eks. folkeret og geografi). Komitéens beføjelser bør være følgende:

1. at koordinere de internationale studier, der foretages ved akademiske institutioner og forskningsinstitutter i de nordiske lande;

2. at fortsætte og videreudvikle den virksomhed, der hidtil er foregået under Nordisk Kulturkommissions Komité for studiet af international politik herunder komitéens virksomhed med hensyn til dokumentation;

3. at arrangere seminarer og konferencer inden for det ovenfor nævnte arbejdsområde;

4. at indbyde forskere til gæsteforelæsninger og studieseminarer i de nordiske lande;

5. at foreslå optagelsen af nye forskningsprojekter i indbyrdes samarbejde mellem nordiske institutioner.

Specielt med hensyn til dokumentationsvirksomheden bør denne på grund af dens omfang varetages som en fælles opgave for de eksisterende institutioner og ikke gennem et underorgan under samarbejdskomitéen.

For effektivt at kunne løse disse opgaver bør komitéen have et sekretariat bestående af akademisk uddannede medarbejdere og tilstrækkelig og kvalificeret kontorhjælp.

Etape II

Etape II omfatter udveksling af forskere.

Det foreslås, at der oprettes udvekslingsstipendier for forskere inden for studiet af international politik, herunder konflikt- og fredsforskning i de 5 nordiske lande. Det forudsættes, at disse stipendier kun undtagelsevis tildeles forskere fra værtslandet, at de kan søges af forskere fra alle 5 nordiske lande, og at udvælgelsen foretages af den foreslåede samarbejdskomité.

Det foreslås, at der i Danmark bevilges 2, i Finland 2, i Norge 2 og i Sverige 4 sådanne stipendier.

Stipendiaterne, som skal være yngre forskere, skal knyttes til universitetsinstitutter og forskningsinstitutioner i de respektive lande. Efter udvalgets opfattelse vil herved blive skabt et værdifuldt bidrag til udviklingen af et nordisk forskningsmilieu.

Etape III

I etape III tænkes samarbejdskomitéen omdannet til et nordisk forskningsråd med den opgave foruden at varetage de under etaperne I og II nævnte virksomheder at fordele midler til vigtig forskning på den internationale politiks område, herunder konflikt- og fredsforskning.

Etape IV

I etape IV tænkes samarbejdet udbygget inden for rammerne af et fast etableret nordisk institutt. Udvalget har ikke taget stilling til omkostningsrammer og tidspunkterne for gennemførelsen af etaperne III og IV. Det er af den opfattelse, at den foreslåede samarbejdskomité for international politik, herunder konflikt- og fredsforskning, bør tage stilling til disse spørgsmål.

Med hensyn til den praktiske gennemførelse af udvalgets forslag bør denne efter udvalgets opfattelse ske i den rækkefølge, at de nordiske landes regeringer ved deres undervisnings- og kulturministre først udpeger repræsentanter til den foreslåede samarbejdskomité for international politik, herunder konflikt- og fredsforskning, og at komitéen dernæst udarbejder et forslag til de nærmere retningslinier for sit arbejde.

Komitéens sammensætning fremgår af ovenstående forslag om dens oprettelse, hvoraf ligeledes fremgår dens beføjelser og funktioner. Ved udvælgelsen af repræsentanter til komitéen bør skyldigt hensyn tages til, at allerede eksisterende nationale institutioner repræsenteres, da komitéens arbejde i høj grad vil være afhængig af et samarbejde med disse.

Professor Frede Castberg, Norge, avgav ett särskilt yttrande beträffande etapperna III och IV. Häri framhöll han att inrättandet av ett nordiskt forskningsråd eller ett nordiskt institut skulle kunna leda till bl. a. en alltför komplicerad administrationsapparat för forskningen.

1965

Utskottsförslaget blev föremål för remissbehandling i de nordiska länderna. I Sverige yttrade sig UKÄ, som inhämtat yttranden från universiteten, statens råd för samhällsforskning, FOA, fredsforskningsutredningen samt Svenska freds- och skiljedomsföreningen. Remissinstanserna var i gemen positiva till utredningsförslagen. Bl. a. ville UKÄ understryka, att det ifrågavarande forskningsområdet var väl lämpat för samarbete på nordisk basis. En sammanfattning av remissyttrandena göres i Nordiska rådets protokoll 1966, Sak A 87, bilaga 1.

1966

I ett medlemsförslag till Nordiska rådets 14:e session med förre danske undervisningsministern K. Helvek Petersen som första namn och där bland

undertecknarna befann sig fru Ingrid Segerstedt Wiberg från svensk sida begärdes, att rådet skulle rekommendera regeringarna att etablera samarbete beträffande forskning i internationell politik i enlighet med förslaget i betänkandet NU 1965: 4.

Nordiska rådets kulturutskott tillstyrkte medlemsförslaget och framhöll därvid bl. a. följande:

Utskottet finner med ledning av det i ärendet införskaffade remissmaterialet, att allmän enighet råder om att samarbetsplanens I och II etapper med det snaraste bör förverkligas. Enligt utskottets uppfattning synes planens III etapp på ett naturligt sätt ansluta sig till de två första etapperna, emedan det under dessa utvecklade samarbetet därigenom skulle iklädas en fastare samnordisk organisation i form av ett forskningsråd med vissa beslutsmässiga funktioner. Utskottet vill därför hemställa, att samtidigt som åtgärder för genomförande av etapperna I och II vidtas även förberedelser för genomförande av etapp III vid härför läglig tidpunkt inleds. Frågan om inrättandet av ett nordiskt institut, etapp IV, synes däremot böra bli ställd på framtiden, till dess att erfarenheter erhållits av samarbetet under de tre första etapperna och det framgått huruvida förutsättningar härigenom skapats för ett institut på detta område.

Utskottet har därjämte uppmärksammat de i Sverige på senaste tid utvecklade planerna på inrättandet av ett internationellt fredsforskningsinstitut förlagt till Sverige. Enligt vad utskottet erfarit om dessa planer skulle institutets verksamhet erhålla en helt internationell inriktning, innefattande både rekrytering av forskare och forskningsuppgifter samt planerande och beslutande organ. Vid sådant förhållande anser utskottet, att det planerade institutet bör ses som ett välkommet tillskott till den nordiska forskningsmiljön, där det kommer att utgöra en för de nordiska ländernas forskare stimulerande kontaktmöjlighet med den internationella forskningen på detta område. Genom ett lämpligt samarbete och en fördelning av olika forskningsuppgifter bör en fruktbringande växelverkan mellan, å ena sidan det nordiska forskningssamarbetet och å andra sidan denna till Norden förlagda internationella forskningshård, kunna åstadkommas till gagn för båda parter. Utskottet förutsätter att frågan om förhållandet mellan dessa verksamhetsformer ägnas vederbörlig uppmärksamhet vid den fortsatta planläggningen av det aktuella samarbetet.

Kulturutskottets utlåtande var från svensk sida undertecknat av fröken Dagmar Ranmark, fru Segerstedt Wiberg och talman Fridolf Thapper. Nordiska rådet antog därefter följande rekommendation:

Nordiska rådet rekommenderar regeringarna att snarast etablera samarbete om forskning i internationell politik, innefattande freds- och konfliktforskning, i enlighet med de förslag, som framlagts i betänkandet »Forskning af international politik» (NU 1965: 4).

Medan Nordiska rådets rekommendation ännu befinner sig under Kungl. Maj:ts prövning i ekklesiastikdepartementet, framlägges nu en proposition från utrikesdepartementet om ett svenskt internationellt institut, sedan frågan där utretts av en annan intern svensk kommitté under 1965. Handläggningen av dessa båda ärenden borde koordinerats inom regeringen, så att

riksdagen haft tillfälle att taga ställning till dem båda samtidigt. Det skulle ha varit i hög grad fördelaktigt för ärendets handläggning om utredningens förslag och Nordiska rådets rekommendation hade konfronterats med varandra.

Den rent svenska utredningen, vars förslag riksdagen nu skall pröva, tar i huvudsak sikte på de naturvetenskapliga och tekniska frågor, vilka står i förgrunden i samband med nukleär avrustning. Denna del av fredsforskningen är visserligen ytterst betydelsefull. Viktig är emellertid också den mera humanistiskt inriktade som utföres med hjälp av historisk, samhällsvetenskaplig och sociologisk metodik. Det nordiska betänkandet, som ville uppmärksamma alla fredsforskningsaspekter, har också i Sverige fått en mera bred remissbehandling än den svenska utredningen, där av forskningsmyndigheter endast universitetskanslersämbetet blivit hört.

En samordning mellan det Nordiska forskningsråd som förordas såsom etapp III i det nordiska förslaget och det i propositionen föreslagna institutet bör vara möjlig att åstadkomma efter förhandlingar med grannländerna.

Institutets internationella inriktning

När det gäller freds- och konfliktforskning finner vi det naturligt, att man i första hand inriktar sig på ett internationellt institut. Stora fördelar står här att vinna inte minst beträffande forskningens konsumtion. Detta hindrar inte, att internationell forskning på området för med sig speciella problem. Oss veterligen finns ingenstans i världen, möjligen med undantag för Pugwash, en forskningsmiljö, där forskare från öst och väst i en sådan här fråga arbetar sida vid sida. De svårigheter som mot bakgrund härav kan uppkomma är föga kända. Vi vill särskilt rekommendera, att så klara och fullständiga instruktioner som möjligt utarbetas rörande forskningsresultatens offentlighet. Det får således ej bero på institutsledningens eller enskilda forskares bedömning, huruvida visst forskningsmaterial skall tillhandahållas allmänheten eller inte. Vi förutsätter att material icke kan sekretessbeläggas. Sannolikt kommer det att visa sig att det även i andra frågor som gäller handläggning av ärenden är betydelsefullt, att regler som uppställs är klara och entydiga.

Universitetskanslersämbetet har i sitt remissyttrande över utredningen uttryckt farhågor för att forskningen skall kunna utnyttjas för att uppnå mål som är motsatta till dem som avsetts med medel, som enligt vad som framkommit svårigen låter sig motverkas. Denna väsentliga och grundläggande problematik borde ha utretts närmare, framhåller UKÄ. Mot detta kan framhållas att den som verkligen vill åstadkomma resultat i det nya institutet bör också vinnlägga sig om att inte tillskriva forskningen där någon helt avgörande betydelse. Denna betydelse ligger inte minst däri att forskare från länder med skilda ekonomiska och politiska system beredes

tillfälle att arbeta sida vid sida. Vi vill tillägga att forskningen befinner sig på experimentstadiet och att det är av vikt att statsmakterna följer utvecklingen med stor uppmärksamhet och vidtar de förändringar som kan bli nödvändiga.

Institutet bör ha frihet att ägna sig åt den freds- och konfliktforskning som har de bästa förutsättningarna. Det är möjligt, att dessa finns inom nedrustnings- och rustningsregleringsområdet. Man får emellertid här inta en mycket flexibel hållning. Vi vill starkare än departementschefen betona vikten av att den humanistiskt inriktade forskning, som särskilt uppmärksamhets i det nordiska betänkandet, ges erforderligt utrymme i institutets verksamhet. Det är sannolikt, att vissa aspekter på u-landsproblemet med fördel kan behandlas. Frågan rörande institutets ämnesinriktning kommer till en del att lösa sig själv med hänsyn till den begränsade tillgången på kompetenta forskare i många länder. Icke desto mindre kommer det att bli en synnerligen väsentlig uppgift för institutets ledning att välja ut forskningsområden som intresserar flera länder, däribland stormakterna, och att knyta kompetenta och samarbetsvilliga forskare till institutet. Institutsledningen måste stå helt fri från påtryckningar från olika håll.

Vi förutsätter, att institutet målmedvetet strävar efter att knyta kontakter med mellanfolkliga organisationer och andra internationella forskningsorganisationer ävensom med betydelsefulla nationella organisationer i olika länder på freds- och konfliktforskningens område.

Konsumtionsaspekten

Frågan om hur forskningens resultat skall utnyttjas har sitt särskilda intresse. UKÄ skriver i sitt remissyttrande bl. a. följande i denna fråga:

En central fråga är hur uppnådda resultat på freds- och konfliktforskningens område skall kunna spridas och fås att på önskat sätt påverka samhällsorganens och enskilda gruppers eller människors beteenden. Hithörande spörsmål torde böra betraktas som en del av institutets forskningsuppgifter och således genom institutets verksamhet bli föremål för närmare studier. I sammanhanget bör framhållas att det av utredningen förordade vetenskapliga rådet liksom institutets internationella förankring synes vara av väsentlig betydelse för just kanaliseringen av institutets forskningsresultat.

Institutet skall enligt utredningens förslag ge ut en skriftserie, där forskningsresultaten framlägges för allmänheten. Vidare förutsättes det vetenskapliga rådet få en internationell sammansättning, varigenom man hoppas på en verkningsfull spridning av forskningsresultaten utanför landets gränser. De av UKÄ framförda synpunkterna rörande undersökning inom institutets ram av spridningsmöjligheterna vill vi livligt understryka.

Från svensk sida måste särskild vikt läggas vid att de från institutet hämtade kunskaperna kommer den svenska allmänheten och förvaltningen till del. Denna fråga har tyvärr i alltför hög grad förbisetts. Det bör närmare

överbägas hur man i Sverige skall kunna åstadkomma bästa möjliga spridning av forskningsresultaten. Vi föreslår att man utreder frågan inom utrikesdepartementet.

Under hänvisning till i motionen anförd motivering hemställas,

att riksdagen måtte,

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala vad motionärerna anförd rörande en samordning av verksamheten vid fredsforskningsinstitutet med ett planerat nordiskt forskningsarbete på området,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning genom utrikesdepartementets försorg av frågan hur forskningsresultaten från fredsforskningsinstitutet på lämpligaste sätt skall spridas till allmänheten och förvaltningen, samt

3. i övrigt beakta i motionen anförda synpunkter.

Stockholm den 13 april 1966

Ingrid Segerstedt Wiberg (fp)

Sven Sundin (cp)
